

UOT 130.2. 316

İNTUİSİYA HAQQINDA

Gülşən ƏLİYEVƏ*

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 25 sentyabr 2022; çapa qəbul edilmişdir: 30 noyabr 2022; online-da çap edilmişdir: 30 dekabr 2022

Received: 25th of September, 2022; accepted: 30th of November, 2022; published online: 30th of December, 2022

Açar sözlər: *intuisiya, müasir elmi paradıqmalarda intuisiya, intuisiyanın mahiyyəti və məzmunu*

Giriş

Tədqiqat işinin öz aktuallığını qoruyub saxlaya bilməsinin səbəbi kimi günlük yaşamımıza intuitiv qərarların da rəşional qərarlar qədər təşirinin olmasıdır. Şüuraltı qərar qəbul etmək əksər insanlar üçün ümumi haldır. İntuisiya rəşional izahata meydan oxuyan bir emosiyadır. İntuisiyanı arzu ilə qarışdırmamaq isə tədqiqat işində şərh edilmişdir. Arzu ehtiyacla, intuisiya təcrübə ilə bağlıdır.

Mövzunun işlənmə dərəcəsinə nəzər saldıqda görə bilərik ki, intuisiya, ümumiyyətlə intuitiv qərar haqqında iki müxtəlif fikir formalaşmış. Əslində, intuisiyanın köməyi ilə biz də sadə empirik qaydalara əsaslanan nəticələr çıxarıyıq və buna görə də bunu hiss etmirik. Hər kəs bu fikirlə razılaşmır. Nobel mükafatı laureatının sahibi Daniel Kahneman hesab edir ki, intuisiya iki qərar vermə sistemindən biridir. Hisslərə əsaslanaraq bunu “sürətli” adlandırır [2]. Faktların dilinə əsaslanan ikinci sistem daha yavaş, lakin daha dəqiqdir. Kahnemanın fikrincə, intuitiv sistem etibarsızdır, lakin reaksiya sürətinin sağ qalma şansını artırdığı vəziyyətlərdə yaxşıdır [2]. Əgər intuisiya qədim insanı yırtıcıların hücumundan xilas etdisə, müasir insanı da quldurlardan və ya gecə metro vaqonunda şübhəli yoldaşlardan qoruya bilər. Azərbaycan filosofları Əbülqəsən Abbasov, Arzu Hacıyeva, Səlahəddin Xəlilov, Fərman İsmayılov, Əziz Məmmədov və başqaları öz tədqiqatlarında intuisiya məsələlərinə toxunmuş, tədqiq etdiyi problemlər sırasında dəretmənin tarixi, nəzəriyyəsi və metodologiyası məsələləri də vardır [3; 4; 5]. Rus fəlsəfə elmində intuisiya problemlərinə bir çox tədqiqatçılar toxunmuşlar. Bunlar V.F.Asmus, P.Qaydenko, M.Bunçe, N.M.Qranovskaya, R.A.Demiçev, E.N.Knyazeva, S.P.Kurdyumov və başqalarıdır [6; 7; 8 və s.].

Tədqiqatın başlıca məqsədi intuisiya anlayışının fəlsəfi mahiyyətini, nəzəri-konseptual perspektivlərini müəyyənləşdirməkdən ibarətdir. Məqalədə fəlsəfə tarixində elmi nəzəri tədqiqatların təhlili əsasında intuisiyanın formalaşmasının ümumi əsasları və prinsipləri göstərilmişdir.

Tədqiqat işində struktur-funksional təhlil və müqayisəli analiz kimi metodlardan istifadə olunmuşdur.

* Bakı Dövlət Universiteti
e-mail: g.mammadova@list.ru

İntuisiya nədir?

Intuition – “intuisiya” anlayışını “təcrübəsiz və ya əsaslandırılmadan reallığı bilavasitə qavramaq” kimi müəyyən edirlər. Bununla belə, “intuisiya” da rasionel düşüncə kimi intellektual fəaliyyətin məhsuludur. İntuisiya beyində duyğuların üstünlük təşkil etdiyi sağ yarımkürənin və şüuraltı zehnin məhsuludur. Beynin "şüurlu" sol yarımkürəsi məntiqi və rasionel düşüncənin mərkəzidir. Sağ yarımkürənin yaratdığı təkliflər çox vaxt sol yarımkürənin ağıl və məntiq filtrindən keçə bilmir. Müşahidə və təcrübələrin məhsulu olan bu təkliflər yox edilmir, əksinə təkliflər şüuraltına, şüurun “zirzəmisinə” atılır. Biz buradakı məlumatları bilirik, amma bildiyimizi bilmirik. Buna görə də bildiklərimiz bildiyimizi düşündüyümüzə qat-qat artıqdır. Məşhur ingilis yazıçısı Aqata Kristinin qadın intuisiyasının niyə güclü olduğunu açıqlayan açıqlaması da eyni həqiqəti vurğulayır: “Qadınlar bilmədən min bir xırda detallı zehinlərinə yazır. Bu xırda şeylər qadın şüurunun şüuraltında bir araya gətirildikdə, biz buna “intuisiya” deyirik” [11].

İntuisiya (fəlsəfədə) sübut olmadan birbaşa müşahidə yolu ilə həqiqəti dərk etmək üsuludur. Problemin həlli üzərində uzun müddət düşünmək nəticəsində intuitiv həllər yaranır.

Psixoloqlar intuisiyanı şüuraltının fəaliyyəti kimi izah edirlər. İnsan uzun müddət düşünür, problem üzərində düşünür, həll yolu tapmaq ümidini kəsir, amma elə bil həll yolu öz-özünə və gözlənilmədən gəlir. Psixologiya bunu şüuraltı səviyyədə əqli fəaliyyətin davam etdirilməsi, sonra isə əqli əməyin nəticəsinin şüur sferasına köçürülməsi ilə izah edir. Deməli, intuisiya (psixologiyada) onu əldə etməyin yollarından və şərtlərindən xəbəri olmadan yaranan bilikdir [9].

Bəzən fərdlər mühüm, mürəkkəb və çox faktorlu problemlə üzləşirlər və sol yarımkürənin şüurlu qərar vermə prosesi bütün rasionel düşüncə qabiliyyətinə baxmayaraq, problemin həllini tapa bilmir. Burada şüuraltı və intuisiya işə düşür. Beynin sağ yarısı illərlə şüuraltında yığılan təcrübə və müşahidələrdən istifadə edərək qısa zamanda vahid həll təklif edir. Şüuraltıda nə qədər çox müşahidə və təcrübə olsa, təklif olunan həll bir o qədər dəqiq olacaqdır. Beynin sağ hissəsindən yaranan bu nəticə adi düşüncə tərzindən deyil, duyğuların ifadə olunduğu kanallardan gəlir. Bu səbəbdən intuisiya çox vaxt duyğularla qarışdırılır və insanlar bəzən bu daxili səsi “emosiya” və ya “altıncı hiss” kimi qələmə verirlər. Stressli vəziyyətlərdə olanlar və ya həddindən artıq optimist və ya pessimist əhval-ruhiyyədə olanlar emosiyalarla həqiqi intuisiyanı ayırd etməkdə çətinlik çəkir. Efemer (müvəqqəti) hissləri həyat biliklərindən süzülmüş intuisiyalardan ayırmağı bilənlər “müdrikliyə” doğru ilk addımı atır.

İntuisiya birdən-birə insanın ağılına gələn “altıncı hiss”lə eyni deyil. Hərtərəfli düşüncə prosesinin məhsulu olan intuisiya dərin köklərə malikdir. İntuisiyanın dəqiq qərarlara çevrilməsi aşağıdakı şərtlərin mövcudluğundan asılıdır.

İntuisiyanın kökləri. İntuisiyanı “altıncı hissədən” ayıran faktorları Cozef Mörfi prizmasından belə görmək olur [12]:

Əvvəlcə təhlil: Problemi rasionel üsullarla həll etmək səyi insanı şüuraltının qapısına gətirir. Bu ağılın israrı olmadan, bilinçaltının kilidi açıla bilməz.

Müşahidə gücü: Keçmişdə yadda saxlanılan müşahidələr və şüuraltında fərq edilən dəyişiklik elementlər intuisiyanın faktlarla uyğunlaşmasına səbəb olur.

Dərin təcrübə: Bənzər problemlərlə bağlı illərin təcrübəsi intuisiyanın əsas xammalıdır. Şüuraltı çoxlu təcrübələrdən istifadə edərək qısa müddətdə menecerə tək nəticə verir.

Səsli məsləhətlər: Səsli bilik və məlumat intuitiv qərar qəbul etmək üçün də vacibdir. Bütün lazımı məlumatlar əldə edilmədikdə, şüuraltı yanlış cavablar verə bilər.

Aşağı gərginlik: şüuraltı ağıl həddindən artıq gərginliyə müqavimət göstərir. Beynini həll etməyə məcbur edənlər içəridən gələn səsi eşidə bilmirlər. Beyində gərginlik

azalanda gözlənilmədən “intuisiya” qapını döyür.

Kollektiv intuisiya: Son qərarı verərkən ətrafdakı şəxslərin fikrini dinləyib ortaq intuisiyaya çatmağı hədəfləyənlər uğur ehtimalını artırabilir.

Sürət faktoru: Dəyişikliyin çox sürətli olduğu və çox dəyişkənliyin olduğu bir mühitdə normal qərar vermə prosesləri çox uzun müddət çəkə bilər. Bu gecikmənin nəticəsi əldən verilmiş fürsətlərdir. Hər bir dəyişənlə ayrı-ayrılıqda məşğul olmaq və hadisələrin səbəb və nəticələrini müzakirə etmək idarəetmə mütəxəssislərinin “analiz yolu ilə iflic” adlandırdıqları vəziyyətə gətirib çıxara bilər. Yeni problemlərin bir-birinin ardınca ortaya çıxdığı sürətli dəyişiklik mühitlərində menecerin intuisiyasından istifadə edərək tez qərar verməsi gecikmələrin qarşısını ala bilər.

ABŞ-ın Con Hopkins Universitetinin mütəxəssisləri apardıqları tədqiqatlar nəticəsində insan beynində “intuisiya mərkəzi”ni aşkar ediblər. Bu, beynin görmə mərkəzində əmələ gələn, insanın hər hansı bir hərəkətinin planlaşdırılmasına cavabdehlik daşıyan “fikirlişmə prosesi”dir [13]. Alimlər hesab edirlər ki, “intuisiya mərkəzi” real vaxtda insanlara doğru qərarlar verməyə kömək edir.

Mütəxəssislər kompüter texnologiyalarının köməyi ilə də beynin hansı hissələrinin qıcıqlanmaya reaksiya verdiyini araşdırıblar. Bəlli olub ki, insanlar fiziki hərəkətlərin çoxluq təşkil etdiyi cəhətlərə baxdıqları zaman beyin daha da aktivləşir. Alınan nəticələr beynin hərəkət hissəsində əmələ gələn pozuntuların müalicəsində yararlı olacaq.

İntuisiya problemi keçmişdə və müasir dövrdə

İntuisiya problemi hətta antik dövrdə də diqqəti öz üzərinə cəmləməyi bacarmışdı. Beləliklə, Platon intuisiyanın ideyaların təfəkkürü olduğu ideyasını müdafiə etdi. İnsanın mütləq biliyi var, lakin maddi dünyaya girərək o hər şeyi unudur. Öyrətmək yeni bir şey kəşf etmək deyil, əvvəllər məlum olanları xatırlamaqdır. Bunu etməyə intuisiya kömək edir. Söhbət passiv qavrayışdan getmir, zehnin uzun müddət hazırlığından sonra birdən-birə ortaya çıxan faktdan gedir.

İntuisiya fenomenini dərk edən Aristotel onun etibarlı elmi bilik əldə etmək üçün kifayət etmədiyini düşünürdü. Alimin fikrincə, ətraf aləmin cisim və hadisələri haqqında real təsəvvürlər duyğular və deduksiya nəticəsində formalaşır [10].

Orta əsrlərdə intuisiyanı elmi izah etmək cəhdləri Akvinalı Foma və Okam Vilyam tərəfindən edilib. Akvinalı Foma insan təfəkkürünün təşkilində intuisiyanın rolunu görürdü. U.Okam sadə və mürəkkəb biliyi seçdi [10]. Birincisinə o, cisim və hadisələrin bilavasitə qavranılması ilə əldə edilən biliyi, ikincisinə anlayışların formalaşmasını aid edirdi. İntuisiya bəsit bilik səviyyəsində aşkar olanın sübutsuz qəbul edildiyi zaman özünü göstərir.

Müasir dövrdə “intuisiya” anlayışının təfsiri dəyişib. Təbiət elmlərinin sürətli inkişafı biliklər nəzəriyyəsinə yenidən baxılmasını, anlayış və qanunların yoxlanılması üçün yeni üsulların işlənilməsinə tələb edirdi. İntuitiv bilik daha yüksək intellektual fəaliyyət səviyyəsinə çıxış yolu kimi görünməyə başladı. Bu nöqtəyi-nəzəri R.Dekart, B.Spinosa, Q.Leybniz, İ.Kant və b. intuisiya (fəlsəfədə) həqiqətə aparan yoldur deyərək qeyd etmişdir.

A.Berqson, O.Losski, S.Frank yeni fəlsəfi doktrina – intuisionizm yaratdılar. Nəzəriyyənin mahiyyəti insanın ətrafındakı dünya haqqında biliyə açıq olmasıdır. Obyektiv olaraq mövcud olan bilinən obyekt fərdin şüurunda əks olunur. Birbaşa qavrayış zamanı subyekt haqqında formalaşan ilk fikirlər intuitivdir. Bu hələ real bilik deyil, rasionallaşdırmanın, nəticələrin əsasıdır [15].

S.Frank təfəkkürlü intuisiya və intuitiv biliyi seçdi. İkinci halda biz biliyin və əşyaların münasibətlərinin vəhdətində dünyanın vahid, sistemli qavranılmasını nəzərdə tuturuq. İntuisiya ağılın gücsüz olduğu zehni fəaliyyətin davamıdır [16].

XX əsrin əvvəllərində "intuisiya" anlayışı elmi istifadədən çıxarıldı. O dövrdə belə

hesab olunurdu ki, dünya haqqında biliklər yalnız məntiqin köməyi ilə əldə edilə bilər. Sonralar intuisiya bəsirət, proqnozlaşdırma, “namələmə sığrayış” hesab olunurdu (S.Submayev, S.Mixels və s.). Yaradıcılıq psixologiyasının inkişafı ilə əlaqədar intuisiya tədqiqatı yeniləndi. Tanınmış psixoloq Ya. A.Ponomarev şüuraltının gərgin zəhməti nəticəsində əldə edilən yaradıcı fəaliyyətin gözlənilməz, lakin orijinal və əhəmiyyətli nəticəsi olan əlavə məhsul haqqında doktrina yaratmışdır. Intuisiya problemin qeyri-standart həllini tapmaq bacarığıdır [15].

Müasir dövrdə intuisiya fenomeni

Bu gün intuisiyanın təfsirləri “yarı şüurlu intuisiyadan” “yaradıcı təfəkkürün ali formalarına” qədərdir. Fenomenin öyrənilməsinin mürəkkəbliyi mahiyyət etibarilə irrasional olanın tərfi və məntiqi təhlilinin problemlə təbiəti ilə müəyyən edilir.

A.Berqson, O.Loski, S.Frank yeni fəlsəfi doktrina – intuisionizm yaratdılar. Nəzəriyyənin mahiyyəti insanın ətrafındakı dünya haqqında biliyə açıq olmasıdır. Obyektiv olaraq mövcud olan bilinən obyekt fərdin şüurunda əks olunur. Birbaşa qavrayış zamanı subyekt haqqında formalaşan ilk fikirlər intuitivdir. Bu hələ real bilik deyil, rasionallaşdırmanın, nəticələrin əsasıdır.

S.Frank təfəkkürlü intuisiya və intuitiv biliyi seçdi. İkinci halda biz biliyin və əşyaların münasibətlərinin vəhdətində dünyanın vahid, sistemli qavranılmasını nəzərdə tuturuq. Intuisiya ağılın gücsüz olduğu zehni fəaliyyətin davamıdır [16].

Bəşəriyyət tarixi qədər qədimlərə gedib çıxan din fenomeni tarixi əsrlərin hər mərhələsində mövcud olmuşdur. Bu, təkə ictimai həyatda deyil, həm də birlik, həmrəylik və inteqrasiyada son dərəcə mühüm rol oynamış sosial fenomendir.

Dinin ictimai həyatda bu müsbət və konstruktiv təsirləri ilə yanaşı, təəssüf ki, bəzən münaqişələr, qarışıqlıqların və genişmiqyaslı müharibələrin təhrikedicisi olmuşdur. Fərdi olaraq dinə qarşı və ya dinə laqeyd insanlar görünə bilsə də, cəmiyyətin tamamilə inancsız və ya ateist olmasına nadir hallarda rast gəlinir.

Əslində, qədim yunan filosoflarından biri olan Plutarx “Dünyanı divarsız, ədəbiyyatsız, qanunsuz səyahət edin. Var-dövlətsiz şəhərlər tapacaqsınız; lakin məbədi və tanrısı olmayan şəhər tapa bilməzsən” deyirdi [14]. Digər tərəfdən, o, məşhur dinlər tarixçisi kimi qəbul edilir. M.Eliade isə ilk insanın “dindar” olduğunu iddia edib və bununla yanaşı, mənalı açıqlama da verib. O bildirib ki, dünyanın təməli ancaq müqəddəsin kəşfi ilə mümkün ola bilər. İnsanın dinlə əlaqəsi onun təbii quruluşunda gizlidir.

Onun fikrincə, bütün insanlarda vəhy intuisiyası var və dinlər də bu intuisiyanın məhsuludur. Eyni şəkildə Maks Müller də tanrı intuisiyasının insanda fitri olduğunu iddia edir. Əslində bu iki əcnəbi alimin söylədiyi ilahi intuisiya İslam terminologiyasında “fitrət” kimi ifadə edilir. İslama görə, bütün insanlar inkişaf və yetkinləşməyə uyğun təmiz, günahsız bir təbiətlə doğulur [16].

Bugünkü İslam fəlsəfəsi tədqiqatlarında İbn Sinanın ümumən bilik nəzəriyyəsi haqqında yeni cizgiləri açan əsərlər var. Bu əsərlərdə intuisiya anlayışı, onun əhəmiyyəti və mərkəzi yeri qeyd edilir, lakin konsepsiyanın əhatə dairəsi və onun məsələləri və həyata keçirildiyi barədə kifayət qədər məlumat, təhlillər mövcud deyil.

İbn Sina bilik və peyğəmbərlik nəzəriyyəsinin mərkəzi anlayışlarından biri olan intuitiv bilikdən rasionall şəkildə istifadə edir. Bu rasionall əsas üç məqamda üzə çıxarmaq olar. Bunlardan birincisi, bilik nəzəriyyəsinin əsaslandığı əsas prinsiplərdən biri olan və filosofun varlığa baxışından qaynaqlanan, “Varlığın nizamı müqayisəlidir” fikridir. İkinci məqam intuitiv biliyin tərfində olan məqamdır. Bunlar “orta termini bilmək” və “məlumdan bilinməyə çatmaq” elementləridir. Üçüncü intuitiv biliyin ən yüksək forması kimi görülən peyğəmbərlik bilikləri peyğəmbərin əqli gücünə aiddir [17].

O, mükəmməl intuisiyaya əsaslanır. Bu yazıda bəhs edilən üç məsələ, onun əsərləri

əsasında filosofun intuitiv biliyə baxışı ilə aydınlaşdır. İbn Sina fəlsəfəsinin mistik ölçüsü ilə bağlı müzakirələri qiymətləndirmək mühüm mövqedədir.

Nəticə

Fəlsəfə tarixinin dəyişməz əsas problemləri var. Bu müxtəlif məsələlər fəlsəfi ənənələrdə müxtəlif anlayışlar vasitəsilə təfəkkürün predmeti ola bilirlər. İntuisiya anlayışı bu dəyişməz fundamental məsələlərə uyğunluğu baxımından aktualdır.

Fəlsəfə tarixi boyu öz varlığını qoruyub saxlayan məfhumlardan biridir. Əslində, H.Puankare bu vəziyyətlə bağlı “Təəccüblüdür ki, qədimlərin əsərlərini oxusaq, onların hamısını intuisionistlər sırasına daxil etməli olacağıq” sözləri ilə ifadə edir [18].

Beləliklə, intuisiya varlığı və hadisələr, bəzən hətta bütöv bir reallıq, reallığın son və ən yüksək səviyyəsi arasındakı məntiqi və səbəb əlaqəsini bir anda qavramaq qabiliyyətidir. Mənbəsini bilavasitə bilməyə imkan verən bacarıq kimi müəyyən edilmişdir. Fəlsəfə tarixi boyu müxtəlif mənalarda istifadə edilən intuisiya anlayışı, insanın bilmə təcrübələrini əhatə etdiyini iddia edən epistemologiyaların əsas anlayışlarından biri olmuşdur. Anlayışa aid edilən müxtəlif mənalar intuisiyanın əldə etdiyi məlumatın əhatə dairəsini və xarakterini qiymətləndirmək məqamında aydınlaşır.

İntuisiya həyat fəaliyyətinin müxtəlif sferalarında, gələcəkdə baş verənlərin müəyyən edilməsində, tibbi iş, insan münasibətləri, iş və rəsmi münasibətlərdə necə əksini tapması təhlil edilir. Eyni zamanda “intuisiya inkişaf etdirilə bilərmi?”, “İntuisiya, yoxsa altıncı hiss?” sualları ətraflı şəkildə təhlil olunur. Bununla yanaşı, intuisiya termin olaraq geniş şəkildə şərh edilir, tarixi inkişafı, müxtəlif elmlərlə əlaqəsi, həmçinin dini sferada intuisiya anlayışına baxış atılır.

ƏDƏBİYYAT

1. Смолко С.А. Исследование интуиции и рациональности как регуляторов принятия решений на примере руководителей среднего звена // Психолог. 2016, №3, с. 42-56. (https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=19544)
2. Daniel Kahneman. Thinking, Fast and Slow. Financial Times. November 5, 2011.
3. Abbasov Ə. Yeni idarəetmə ideologiyası. Bakı: Elm, 1997.
4. Hacıyeva A.Ə. Mədəni-tarixi irsin tədqiqində hermenevtikanın fəlsəfi və metodoloji əhəmiyyəti. Bakı: Adiloğlu, 2004, 168 s.
5. Xəlilov S.S. Sivilizasiyalararası dialoq. Bakı: Adiloğlu, 2009, 255 s.
6. İsmayılov F.Q. Klassik psixozanalizin əsasları. Bakı: Azərbaycan Milli Ensiklopediyası NPB, 2003, 348 s.
7. Асмус В.Ф. Проблема интуиции в философии и математике очерк истории: XVII-начало XX в. (<http://psylib.ukrweb.net/books/asmus01/index.htm>)
8. Бергер П. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания. Москва: Медиум, 1995, 323 с.
9. Бунге М. Интуиция и наука. Москва: Прогресс, 1967, 187 с.
10. Грановская Р.М. Интуиция и искусственный интеллект. Санкт-Петербург, 1992, 344 с.
11. Бушардо Ю. Агата Кристи как она есть. Пер. с фр. А. А. Васильевой. Москва: Радуга, 2001, 240 с.
12. Murphy J. The 12 Powers Mystically Explained || EP 552 (<https://www.therealityrevolution.com/>)
13. Американские ученые нашли в мозге человека центр интуиции (<https://special.azertag.az/ru/xeber/982770>)
14. Демичев Р.А. Интуиция и современная наука. Новосибирск: ГГУ, 2003. 320 с.
15. Ирина В.Р. В мире научной интуиции, А.А.Новиков. Москва: Наука, 1978. 192 с.
16. Мюллер Ф.М. Введение в науку о религии: Четыре лекции, прочитанные в Лондонском Королевском институте в феврале-марте 1870 года. Пер. с англ., предисловие и комментарии Е.Элбакян. Под общей редакцией А.Н.Красикова. Москва: Книжный

- дом «Университет», Высшая школа, 2002. 264 с.
17. Шейх Ибн Сина (Авиценна) об интуиции (<https://olegchagin.livejournal.com/>)
18. Пуанкаре А. Интуиция и логика в математике. Москва: Наука, 1989.

Резюме

Гюльшен Алиева

Об интуиции

В статье рассматриваются мыслительные процессы, определяющие идеи и общее мировоззрение интуиции. Рассмотрены факторы, определяющие правильный способ использования интуитивных процессов во всех сферах жизни. Исследуются особенности интуитивного принятия решений в деятельности человека. Поднимаются вопросы, связанные с особенностями принятия решений человеком в одиночку и в групповом формате. В исследовании интуиции подчеркнуты тенденции перехода от структурного подхода к социально-когнитивно-эмоциональному подходу. В области анализа интуиции подчеркивается взаимосвязь между способностями и эмоциональным интеллектом. В конце теоретической части автор выделяет основные факторы, затрудняющие изучение интуиции в сознании человека. Человеку свойственно подчинять опыт рациональному восприятию. Во всяком случае мысль отмечает повторяющиеся элементы и знаки, фиксирует их, присваивает им кодовые обозначения и тем самым более или менее сознательно создает объективированное отражение этого события. Так происходит понимание и организация любого жизненного опыта. Рациональный анализ предмета есть подтверждение естественной и логической связи нашего общения с этим предметом, но в то же время это лишь особая его часть. Кодирование объекта как устойчивой и рационально организованной модели может быть необходимо для некоторых конкретных целей. Такое описание имеет свою интеллектуальную, методологическую и культурную ценность. Но логически построенная модель объекта не годится для описания и объяснения того, как человек работает с этим объектом в своем повседневном опыте. Здесь определенно нужна интуиция. Эмпирическая интуиция возникает во взаимодействии с внешним миром, с предметами внешнего мира. Человек, по сути, перебирает разного рода варианты с разными предметами, которые у него есть, и в итоге находит то, что ему нужно. Что-то сравнивает, смотрит, то есть большая часть работы тут не внутренняя, а чисто внешняя. И открытие происходит именно в процессе взаимодействия с внешним миром, методом "проб и ошибок" и т.п.. То есть, другими словами, эта интуиция связана только с взаимодействием с конкретными внешними объектами, а сами объекты подсказывают человеку то, что он находит в процессе взаимодействия.

Ключевые слова: интуиция, интуиция в современных научных парадигмах, сущность и содержание интуиции

Summary

Gulshan Aliyeva

About Intuition

The article deals with the thought processes that determine the ideas and general outlook of intuition. The factors that determine the correct way to use intuitive processes in all spheres of life are considered. The features of intuitive decision-making in human activity are studied. Questions are raised related to the peculiarities of decision-making by a person alone and in a group format. In the study of intuition, the tendencies of the transition from the structural approach to the social-cognitive-emotional approach are emphasized. The field of intuition analysis emphasizes the relationship between ability and emotional intelligence. At the end of the theoretical part, the author highlights the main factors that make it difficult to study intuition in the human mind. It is human nature to subordinate experience to rational perception. In any case, thought notes recurring elements and signs, fixes them, assigns code designations to them, and thereby more or less consciously creates an objectified reflection of this event. This is how the understanding and organization of any life experience occurs. A rational analysis of an object is a confirmation of the natural and logical connection of our communication with this object, but at the same time it is only a special part of it. Coding an object as a stable and rationally organized model may be necessary for some specific purposes. Such a description has its own intellectual, methodological and cultural value. But a logically constructed model of an object is not suitable for describing and explaining how a person works with this object in his daily experience. This definitely needs some intuition. Empirical intuition arises in

interaction with the external world, with the objects of the external world. A person, in fact, sorts out different types of options with different objects that are with him, and eventually finds what he needs. Something compares, looks, that is, most of the work here is not internal, but purely external. And the discovery is precisely in the process of interaction with the outside world, by the "trial and error" method, etc. is happening. That is, in other words, this intuition is only related to the interaction with specific external objects, and the objects themselves suggest to a person what they find in the process of interaction.

Keywords: *intuition, intuition in modern scientific paradigms, essence and content of intuition*

Şöbə redaktoru f.ü.f.d. Rəhimov Mütəllim Qara oğlunun rəyi əsasında çapa məsləhət görülmüşdür.